

**Uluslararası Güvenliği Yeniden Düşünmek:
Uluslararası İlişkiler Disiplininde Feminist Eleştiriler**

*Rethinking International Security:
Feminist Critiques in International Relations*

Ayşe Ömür ATMACA

Öğr. Gör. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hacettepe Üniversitesi

Pınar GÖZEN ERCAN

Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hacettepe Üniversitesi

Bu makaleye atıf için

Atmaca, Ayşe Ömür and Gözen Ercan, Pınar, "Uluslararası Güvenliği Yeniden Düşünmek: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Feminist Eleştiriler", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 13, Sayı 59, 2018, s. 19-31, DOI: 10.33458/uidergisi.523824

Makaleye Erişim İçin: <https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.523824>

Makale Gönderim: 13 Ağustos 2017

Basım Tarihi: 01 Eylül 2018

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler
E-Posta: bilgi@uidergisi.com.tr

Bu makalenin tüm hakları *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası Güvenliği Yeniden Düşünmek: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Feminist Eleştiriler

Ayşe Ömür ATMACA

*Dr. Öğr. Üyesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
E-posta: oatmaca@hacettepe.edu.tr*

Pınar GÖZEN ERCAN

*Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
E-posta: mpgozen@hacettepe.edu.tr*

ÖZET

Uluslararası İlişkiler disiplini, geçmişten bu yana eril terimler kullanarak sınırlarını çizmektedir. Böylesi bir yaklaşım içerisinde kadının ya da toplumsal cinsiyet ilişkilerinin görünür olduğunu söylemek çok güçtür. Ne var ki, kadınlar devletlerarası ilişkilerin her zaman ayrılmaz bir parçasıdır ve dünyanın en önemli sorunları da toplumsal cinsiyet siyasetinden ayrı bir şekilde düşünülemez. Bu çalışmanın amacı Uluslararası İlişkiler’de feminist kuramın temel varsayımları çerçevesinde, feminizmin güncel uluslararası güvenlik sorunlarını anlamada nasıl yeni yollar sunduğunu incelemektir. Bu çerçevede, uluslararası feminist literatür güvenlik perspektifinden incelenecek ve sonrasında “Koruma Sorumluluğu” nun feminist eleştirileri çerçevesinde örneklendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Uluslararası İlişkiler, Güvenlik, Koruma Sorumluluğu, Karar 1325

Rethinking International Security: Feminist Critiques in International Relations

ABSTRACT

The discipline of International Relations (IR) has defined its boundaries through masculine terms, which makes women and gender relations hardly visible. Nevertheless, women have always been an inseparable part of interstate relations, and the world’s most important problems cannot be treated separately from gender politics. On grounds of the basic assumptions of feminist IR theories, the aim of this study is to analyse how feminism offers new ways to understand contemporary issues of international security. In this vein, feminist IR literature is analysed from the perspective of security, and feminist critiques are exemplified through the concept of the “Responsibility to Protect”.

Keywords: Feminism, International Relations, Security, the Responsibility to Protect, Resolution 1325

Giriş

Uluslararası İlişkiler'in egemen devletler arasındaki ilişkileri inceleyen bir disiplin olduğu konusunda genel bir kanı vardır. Disiplin, geçmişten bu yana eril terimler kullanarak sınırlarını çizmektedir. Örneğin güç, üstünlük kavramıyla tanımlanmıştır, güvenlikse askeri dayanıklılık ve yok etme kapasitesiyle.¹ Uluslararası İlişkiler'de böylesi bir yaklaşım içerisinde kadının ya da toplumsal cinsiyet ilişkilerinin görünür olduğunu söylemek çok güçtür. Ne var ki kadınlar, devletlerarası ilişkilerin her zaman ayrılmaz bir parçasıdır ve dünyanın en önemli sorunları da toplumsal cinsiyet siyasetinden ayrı bir şekilde düşünülemez.

1980'lerin sonundan itibaren Uluslararası İlişkiler kuramları (ilk kez Yosef Lapid'in 1989 yılında terim olarak kullandığı şekliyle) üçüncü büyük tartışmanın içine girmiştir.² Bu tartışma, kuramın doğası hakkında sorular sorarken aynı zamanda kuram ve pratik arasındaki ilişkileri de sorgulamaya başlamış, dolayısıyla yeni kuramlara ve yaklaşımlara da zemin oluşturmuştur. Feminist Uluslararası İlişkiler kuramı da tüm bu tartışmalar yapılırken geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramlarına önemli bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Bu eleştirinin ilk etkileri "temel aktör" olarak kabul edilen devletin analizi, uluslararası ekonomi politik ve uluslararası güvenlik gibi disiplinin temellerine yönelik tartışmalar üzerinde olmuştur.³ Bu ve benzer tartışmaların artmasının ardından 1990 yılında Uluslararası Çalışmalar Derneği'nde (*International Studies Association*) Feminist Teori ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları bölümü açılmış, daha sonra da benzer bir bölüm İngiliz Uluslararası Çalışmalar Derneği'nde (*British International Studies Association*) hayata geçirilmiştir. On beş yılı aşkın bir süredir Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde toplumsal cinsiyet çalışmaları hızla artmış ve bunun bir sonucu olarak da günümüzde feminist Uluslararası İlişkiler kuramları üzerine geniş bir literatür oluşmuştur. Bu literatürün bir parçasını da güvenliğe dair çalışmalar oluşturmaktadır.

Farklı geleneklerden ve paradigmalardan gelen feminist Uluslararası İlişkiler kuramının içinde liberal, radikal, Marksist, sosyalist, post-modern, post-kolonyal, deneysel feminizm ve duruş feminizmi (*stand-point feminism*) gibi farklı yaklaşımlar mevcuttur. Genel olarak deneysel ve liberal feministler ortak bir paydada buluşurken, duruş feminizmi, radikal, Marksist ve sosyalist feministler de söylemlerinde benzerlik göstermektedirler.⁴ Kuram içindeki farklı ontolojik ve epistemolojik yaklaşımlarına rağmen feministler, "güvenlik politikaları ile kimin güvenliği sağlanıyor?" ortak sorusundan yola çıkarak güvenlik kavramının anlamını sorgularlar.

Geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramlarında "güvenlik" kavramı genelde savaş ve barış, daha özelden de askeri strateji konularıyla ilişkilendirilir.⁵ Bu açıdan bakıldığında, disiplinin güvenliğe dair temel varsayımlarının "devletler, siyasi topluluğun üyelerini devlet sınırları dışındaki tehlikeli,

1 Rebecca Grant ve Kathleen Newland, *Gender and International Relations*, Bloomington ve Indianapolis, Indiana University Press, 1991, s.9.

2 Yosef Lapid, "The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era", *International Studies Quarterly*, Cilt 33, No.3, s.235-254.

3 Vivienne Jabri ve Eleanor O'Gorman, *Woman, Culture, and International Relations*, Colorado, Lynee Rienner Publishers, 1999, s.3.

4 Detaylar için bkz. Christine Sylvester, *Feminist Theory and International Relations in a Postmodern Era*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994; Jill Steans, *Gender and International Relations: An Introduction*, Cambridge, Polity Press, 1998; Rosmarie Tong, *Feminist Thought: A Comprehensive Introduction*, Colorado, Westview Press, 2009.

5 Uluslararası İlişkiler disiplinde, uygulamada, realist ve neo-realist varsayımlar güvenlik üzerine tartışmalara egemen olmuşlardır.

yabancı alanlardan kaynaklanan tehditlerden korurlar ve güvence altına alırlar”⁶ önermesi üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür. Feministler, bu bakış açısıyla ele alınan güvenlik kavramını bir “yanılgı” olarak nitelendirirlerken, bütüncül olarak her uluslararası olaya/ihtimale uygulanabilen ve mükemmel bir şekilde kontrol edilebilen bir güvenlik politikasının mümkün olup olmadığını tartışmışlardır. Bu çerçevede feminist yaklaşımlar gerek güvenlik tanımları gerekse de güvensizliği nasıl açıkladıkları ile geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramlarından ayrılırlar. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı, feminist yaklaşımların güncel uluslararası güvenlik sorunlarını anlamada sunduğu yeni yolları incelemektir.

Feminist Uluslararası İlişkiler literatürünün kapsayıcı incelemeleri Türkçe yazında yakın dönemde görülmeye başlanmıştır.⁷ Bu makalede, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde başlıca konulardan biri olan “güvenlik” boyutuna odaklanılacak ve feminist yaklaşımların—birbirlerinden ayrışmalarına rağmen—sundukları alternatif bakış açısı irdelenecektir. Bu bağlamda, mevcut çalışmalardan farklı olarak Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi’nce 2000 yılında kabul edilen, toplumsal cinsiyet ve kadınların barış ve çatışma sonrası süreçlere dahil olması açısından bir mihenk taşı niteliğinde olan 1325 sayılı kararın küresel yönetime yansımaları ile değişen güvenlik anlayışı çerçevesinde insan güvenliği nosyonunun bir çıktısı olan “Koruma Sorumluluğu” (*Responsibility to Protect*, R2P) kavramına yönelik feminist eleştirilere odaklanılarak daha özeldir Uluslararası İlişkiler disiplininin ataerkil modeller temelinde yapılandırılmış olduğu vurgulanacak ve feminist perspektifin katkısı insan güvenliği bağlamında örneklendirilecektir. Bu sayede, mevcut feminist literatür hem detaylı bir şekilde güvenlik perspektifinden incelenecek, hem de insan güvenliği kapsamında, R2P örneği çerçevesinde irdelenerek Türkçe literatürde noksan olan bir alana katkı yapılacaktır.

Bu çalışma iki ana kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda, feminist kuramın realist ve neo-realist kuramların güvenlik kavramını ele alışlarına dair eleştirilerine bakılacaktır. İkinci kısımda ise dönüşen güvenlik anlayışının yansımalarından Karar 1325 ve insan güvenliği ekseninde yapılandırılmış olan R2P anlayışının feminist eleştirileri irdelenecek ve kavramsal düzlemde hüküm sürmekte olan ataerkil bakış açısı üzerinden feminist perspektifin katkısı örneklendirilecektir.

6 Eric M. Blanchard, “Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory”, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 2003, Cilt 28, No.4, s.1289.

7 Muhittin Ataman’ın 2009’da yayınlanan “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti” başlıklı makalesi ile Özlem Tür ve Çiğdem Aydın Koyuncu’nun 2010’da yayınlanan “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları” başlıklı makaleleri Uluslararası İlişkiler’de feminist kuramın temel varsayımlarını genel bir bakış açısıyla irdelleyen çalışmaların başlıca örnekleridir. Çiğdem Aydın Koyuncu’nun 2012’de yayınlanan “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Güvenlik Konusunun Analizi” ile Fazlı Doğan ve Duygu Özlük’ün 2016’da yayınlanan “Feminist Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Eleştirisi: Cinsiyet, Devlet ve Güvenlik” başlıklı makaleleri ve Alternatif Politika Dergisi’nin Ekim 2017 “Feminist Uluslararası İlişkiler” özel sayısı Uluslararası İlişkiler disiplininin daha özel alanlarını feminist perspektiften inceleyen çalışmalardır. Türkçe yazında Feminist Uluslararası İlişkiler çalışmalarını inceleyen kitap bölümleri de mevcuttur, örnekler için bkz. Sevgi Yöney, “Uluslararası İlişkiler, Feminizm ve Türkiye”, Faruk Sönmezoglu (der.), *Değişen Dünya ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam, 1996, s.103-121; Nüket Kardam, “Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Uluslararası İlişkiler”, Ayhan Kaya ve Günay Göksoy Özdoğan (der.), *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar, Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik*, İstanbul, Bağlam, 2003, s.299-332; Erdem Özlük, “Feminist Yaklaşım”, Haydar Çakmak (der.), *Uluslararası İlişkiler “Giriş, Kavram ve Teoriler”*, Ankara, Platin, 2007, s.198-204; Özlem Tür ve Çiğdem Aydın Koyuncu, “Uluslararası İlişkilerde Toplumsal Cinsiyet”, Evren Balta (der.), *Küresel Siyasete Giriş*, İstanbul, İletişim, 2014, s.221-238; Mine Egbatan ve Gonca Şahin, “Uluslararası İlişkilerde Feminist Yaklaşımlar”, Metin Şahin ve Osman Şen (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*, Ankara, Kripto Kitaplar, 2014, s.251-280; Mehmet Evren Eken, “Feminizm, Maskülenite ve Uluslararası İlişkiler Teorisi: Uluslararası Siyasetin Toplumsal Cinsiyeti”, Ramazan Gözen (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul, İletişim, 2014, s.443-492.

Feminizm, Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik

Güvenlik kavramını ve bu kavramın feminist bakış açısıyla yeniden yorumlanmasını tartışmadan önce feminizmin Uluslararası İlişkiler disiplindeki yerine ve temel varsayımlarına değinmekte fayda vardır. Genel anlamda, feminist düşüncenin iki temel varsayımı olduğunu söylemek mümkündür. Bu varsayımlardan ilki kadınlarla erkeklerin birbirlerinden farklı olduğu, ikincisiyse kadınlar ve erkekler arasında bariz ve tarihsel bir eşitsizlik bulunduğudur.⁸ Yakın bir döneme kadar erkekler karar verme mekanizmalarına hükmetmiş, bu süreçte kadınlar toplum içerisinde haneyi ilgilendiren konular haricindeki kurumlardan dışlanmışlardır. Benzer bir durum yerel sistemler için olduğu kadar uluslararası sistem için de geçerlidir. Zaman içerisinde dünyada kurumsallaşan bu erillik tahayyülü, iktidarda olan erkekler tarafından da desteklenerek verili, doğal ve evrensel bir durum olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Feminizm temel olarak böylesi bir anlayışa karşı çıkar. Kadınların erkeklerden farklı olduklarına değinen feministler bu nedenle kadınların daha farklı hayatları ve dünya tahayyülleri olduğunu öne sürerler. Dolayısıyla, feministlere göre dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan kadınların düşüncelerinin, deneyimlerinin ve bilgilerinin marjinalleştirilmesi bu anlamda büyük bir adaletsizliktir.

Feministlerin bu noktada altını çizdikleri bir diğer önemli husus da cinsiyet (*sex*) ve toplumsal cinsiyet (*gender*) kavramları arasındaki farktır. Joan Scott toplumsal cinsiyeti, cinsiyetler arasında “algılanan farklılıklar” temelinde sosyal ilişkilerin kurucu bir unsuru ve iktidar ilişkilerini belirten temel bir yol olarak tanımlar.⁹ Genel olarak feministler, toplumsal cinsiyeti güç, otonomi, akılcılık ve kamusal alan gibi kavramları içeren, sosyal ve kültürel olarak inşa edilmiş bir değişkenler kümesi olarak ele alırlar.¹⁰ Diğer taraftan, bu kavramların karşıt anlamlılarının—zayıflık, bağımlılık, duygusalılık ve özel alan—dişil olmakla ilişkilendirildiğini gözlemlerler.¹¹

Buna göre, sosyal bir inşa ürünü olan eril ve dişil kavramları anlamsal açıdan birbiriyle yakından ilişkilidir ve geleneksel olarak hem kadınların hem de erkeklerin eril niteliklere daha pozitif bir anlam ve değer yüklediği görülmektedir. Diğer bir deyişle, toplumda “gerçek bir erkek” olmak “kadımsal zayıflıklar” göstermemek demektir. 1980’li yıllarda İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher’ın “Demir Leydi” olarak nitelendirilmesi ya da “erkek gibi” bir politikacı olarak tasvir edilmesi bu söylemin örneklerindedir. Esasen, birçok feministin de gözlemediği üzere hem kadınların hem de erkeklerin uluslararası siyaset dünyasında başarılı olabilmeleri için bu eril niteliklere sahip olmaları gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle, Jane Flax’ın de belirttiği gibi, “Feminizm kadınların aktivitelerini yeniden kazanmak ile ilgiliyken aynı zamanda bu aktivitelerin içinde bulunduğu sosyal ilişkilerin nasıl şekillendiğinin de farkında olmak durumundadır.”¹² Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet kavramı sadece kadınlarla ve dişilikle ilgili değil, aynı zamanda erkeklerle ve erillikle de ilgilidir.

8 Sarah Brown, “Feminism, International Theory, and International Relations of Gender Inequality”, *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt 17, No.3, 1988, s.463.

9 Joan W. Scott, “Gender: A Useful Category of Historical Analysis”, *The American Historical Review*, Cilt 91, No.5, 1986, s.1053-1075.

10 J. Ann Tickner, *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, New York, Columbia University Press, 1992, s.7.

11 J. Ann Tickner, “Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations”, *Harvard International Review*, Cilt 21, No.4, 1999, s.44-48.

12 Jane Flax, “Postmodernism and Gender Relations in Feminist Theory”, *Signs*, Cilt 2, No.4, Yaz 1987, s.624.

Uluslararası İlişkiler terminolojisine bakıldığında, disiplinin ağırlıklı olarak egemen devletler arasındaki ilişkilerle ilgilendiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla uluslararası politikaya, kadını uluslararası ilişkilerin yüksek siyasetinde görünmez kılan erkek siyaset uygulayıcıları (akademisyenler, ulusal siyaset yapıcılar, vb.) ve ataerkil yapılar (devlet gücü, ulusal güvenlik, egemenlik, realpolitik, askeri kapasite, vb.) hükmetmektedir. Bu nedenle, feministlerin böylesi akademik söylemlere karşı eleştirileri ve sundukları alternatif yaklaşımlar Uluslararası İlişkiler alanında yapılan feminist çalışmaların temelini oluşturmuştur.

Feministler, öncelikli olarak kadınların sosyal ve siyasi hayatın her alanında özgürleştirilmeleri gerektiğini savunurlar. Feminist Uluslararası İlişkiler çalışmalarının öncülerinden olan Jean Bethke Elshtain, Cyntia Enloe ve Ann Tickner da eserlerinde bunu hedeflemişler ve erkeklerin deneyimlerinin evrensel bir bakış açısı olarak kabul edilmesine karşı çıkarak kadınların Uluslararası İlişkiler çalışmalarına dâhil edilmesi gereken bilgi, bakış açısı ve deneyime sahip olduğunu savunmuşlardır.¹³ Zaman içerisinde Christine Sylvester, Fiona Robinson, V. Spike Peterson, Charlotte Hooper, Marysia Zalewski, Jane Parpart, Marianne Marchand, Jan Jindy Pettman, Anne Sisson Runyan, Jill Steans ve Sandra Whitworth gibi isimler de yaptıkları çalışmalarla Feminist Uluslararası İlişkiler alanına katkıda bulunmuşlardır.¹⁴ Mevcut çalışmalara bakıldığında, feminist Uluslararası İlişkiler kuramında tamamlayıcı, interaktif ve devam etmekte olan iki “proje”nin var olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar toplumsal cinsiyet konusunda önyargılı açıklamaların yapı çözümü ve toplumsal cinsiyet hassasiyetli kuramın inşa edilmesidir.¹⁵

Uluslararası İlişkiler disiplini ortaya çıkışından bu yana savaşın nedenleri, barışın sağlanması ve güvenlik gibi konularla yakından ilgilenmektedir. Bu çalışmada Uluslararası İlişkiler’in merkezinde bulunan bir kavram olan güvenliğe odaklanılması itibariyle öncelikle Soğuk Savaş sonrası dönemde dönüşüm geçiren güvenlik anlayışı irdelenecek, ardından bir insan güvenliği anlayışı çıktısı olan R2P anlayışına dair feminist eleştirilere yer verilecektir. Bu nedenle, ilk olarak “güvenlik” kavramını incelemek gerekmektedir.

Uluslararası İlişkiler’de güvenlik oldukça tartışmalı kavramlardan biridir. Realist düşünürler “anarşik” dünyada güvenliği siyasi ve askeri yollarla sınırların korunması ve düşmanca bir uluslararası çevrenin tehditlerine karşı devletin ve değerlerinin bütünlüğünün korunması olarak tanımlamışlardır. Morgenthau’nun ulusal çıkarın güce dayanılarak savunulması gerektiği görüşü de bu tanımla tutarlıdır.¹⁶ 1970’ler boyunca realizm, neo-realizm formunda yeniden şekillenmiştir. Neo-realistler

13 Örnekler için bkz. Jean Bethke Elshtain, *Public Man, Private Woman: Women in Social and Political Thought*, New Jersey, Princeton University Press, 1981; Cyntia Enloe, *Does Khaki Become You?: The Militarisation of Women’s Lives*, Boston, South End Press, 1983; Tickner, *Gender in International Relations*.

14 Örnekler için bkz. V. Spike Peterson ve Anne Sisson Runyan, *Global Gender Issues*, Boulder, Westview Press, 1993; Sandra Whitworth, *Feminism and International Relations: Towards a Political Economy of Gender in Multilateral Institutions*, New York, MacMillan Press, 1994; Jan Jindy Pettman, *Worlding Women, A Feminist International Politics*, London, Routledge, 1996; Christine Sylvester, *Feminist Theory and International Relations in a Postmodern Era*; Fiona Robinson, *Globalizing Care: Ethics, Feminist Theory and International Relations*, Boulder, Westview Press, 1999; Marianne Marchand ve Anne Sisson Runyan (der.), *Gender and Global Restructuring: Sightings, Sites and Resistance*, London, Routledge, 2000; Marysia Zalewski, *Feminism After Postmodernism? Theorising Through Practice*, London, Routledge, 2000; Charlotte Hooper, *Manly States: Masculinities, International Relations and Gender Politics*, New York, Columbia University Press, 2001; Jane Parpart ve Marysia Zalewski (der.), *Rethinking the Man Question: Sex, Gender and Violence in International Relations*, New York, ZED Books, 2008; Jill Steans, *Gender and International Relations: Theory, Practice, Policy*, Cambridge, Polity Press, 2013.

15 Tickner, *Gender in International Relations*, s.1-25.

16 J. Ann Tickner, “Hans Morgenthau’s Principles of Political Realism: A Feminist Reformulation”, *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt 3, No.17, 1988, s.432.

yerel etkenlerden ziyade uluslararası sistemin anarşik yapısının devletlerin güvensizliğinde başat belirleyici olduğunun altını çizmişler ve devletlerin güçlerini artırma ya da güç dengesini sağlama çabalarını kendi güvenliklerini geliştirme yönünde bir girişim olarak açıklamışlardır. Güvenlik uzmanları da bu analize uygun bir biçimde askeri gücün uluslararası siyasetin temel unsuru olduğunu ve güvenlik çalışmalarının geleneksel gündemi oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. Feminizm ise ulusal güvenliği bu bağlamdan çıkartıp yeniden tanımlayarak uluslararası ilişkiler hakkındaki görüşlere katkıda bulunmuştur.

Feminist yazarların disipline en önemli katkılarından biri realizmin güvenlik kavramsallaştırmasının yapı sökümüdür.¹⁷ Realist söylemde, güvenlik sivil bir iç siyasi düzen ile uluslararası anarşinin “doğal” şiddeti arasındaki bir bölünmeyle sınırlı kalmaktadır. Bu bölünmenin kökenleri, Hobbes’un doğa halini bir savaş hali—insanların hayatta kalabilmek için kendi kaynaklarına güvenmek zorunda kaldıkları tehlikeli ve vahşi bir yer—olarak görmesine dayanır. Uluslararası alan, bu tanım çerçevesinde devletlerin üstünde bir otoritenin olmadığı anarşik bir ortam olarak nitelendirilmiştir.¹⁸ Eğer Hobbes’un erkekleri doğa halinde iseler, Machiavelli’nin erkekleri (prensleri) de bu alana hükmetmek istemektedirler. Tickner’in da belirttiği gibi kadınlar, disiplinin “kurucu” figürleri olarak nitelendirilen Hobbes ve Machiavelli’nin çizmiş oldukları bu resimlerde göz ardı edilmişlerdir.¹⁹

Realist paradigmanın çağdaş yazarları egemen ulus-devletlerin oluşturduğu uluslararası sistemde savaş ve barış meselelerine, askeri stratejiye özel bir vurguyla yönelirler. Realist kuram, uluslararası siyasetin konularını “yüksek siyaset” (*high politics*) ve “alçak siyaset” (*low politics*) olarak ayırır. Eril bir alan olarak görülen yüksek siyaset alanı uluslararası güvenlik, güç dengesi, askeri kapasite ve devlet yönetimi gibi konularla; dişil bir alan olarak görülen alçak siyaset alanıysa çevre, insan hakları, azınlık hakları, göç ve aile gibi konularla tanımlanır. Feminist perspektiften bakıldığında, uluslararası güvenliğin “yüksek siyaseti” ise Tickner’in da belirttiği gibi “bir erkeğin dünyası, savaşın ayrıcalıklı bir faaliyet olduğu bir güç ve çatışma dünyası”dır.²⁰ Dolayısıyla, realist kuram dünya siyasetinin konuları arasında bir hiyerarşi yaratarak eril olarak tanımladığı konuları dişil olarak tanımladığı konulara üstün kılmıştır.²¹ Feminist Uluslararası İlişkiler kuramı bu hiyerarşinin ataerkil bir yapı tarafından oluşturulduğunu ileri sürmüş, yeni bir güvenlik anlayışından söz edebilmek için bu yapının yıkılması ve toplumsal cinsiyet temelli yeni bir bakış açısının geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur.²²

Temel olarak feministler güvenlik bağlamında dört önemli meseleyi²³ anlamaya çalışırlar.

17 Steans, *Gender and International Relations*, s.63.

18 Marysia Zalewski, “The Women/‘Women’ Question in International Relations”, *Millennium: Journal of International Affairs*, Cilt 2, No.23, 1994, s.410.

19 Tickner, *Gender in International Relations*, s.32; J. Ann Tickner, “Feminist Perspectives on Peace and World Security in the Post-Cold War Era”, Michael T. Klare (der.), *Peace & World Security Studies-A Curriculum Guide*, Boulder ve Londra, Lynne Rienner Publishers, 1994, s.43.

20 Tickner, “Hans Morgenthau’s Principles of Political Realism”, s.429.

21 Blanchard, “Gender, International Relations”, s.1289-1312.

22 Michael Sheehan, *International Security: An Analytical Survey*, Boulder, Lynne Rienner, 2005, s.115-131.

23 Özellikle ele alınmamakla birlikte savaş ve askerlik konularında yayımlanan feminist çalışmalar, başta Elshant ve Tobias tarafından 1990’da derlenen *Women, Militarism, and War* ve Judith Stiehm tarafından 1983’de derlenen *Women and Men’s Wars* başlıklı kitaplar 1980’lerin sonunda ve 1990’ların başında Feminist Uluslararası İlişkiler kuramının daha sonraki oluşumunu teşvik etmiştir. Ann Tickner’in 1992 tarihli *Gender in International Relations* başlıklı kitabı ile birlikte, Spike Peterson’un *Gendered States* (1992) ve Rebecca Grant ile Kathleen Newland’in *Gender and International Relations* (1991) adlı derleme kitapları güvenlik konularında önemli makaleleri bir araya getirmiştir. 1990’ların ortalarında,

İlk olarak, uluslararası güvenlik politikalarında kadınların neden var olmadıklarını sorgularlar. Feministler ayrıca savaş ve barış zamanlarında kadınların devlet koruması ile güvence altına alınmasını irdelerler. Üçüncü olarak, kadınların barışla olumlu ilişkilendirildiği söylemlere itiraz ederler. Bunu yaparken kadınların barışla özdeşleştirildiği durumların yanı sıra onların savaşa katıldıkları ve savaşı destekledikleri durumların da olduğunu göz önünde bulundurarak bu üç durumun dengelenmesi gerektiğini ileri sürerler.²⁴ Son olarak feministler cinsiyetçi güvenlik pratiklerini ve güvenliği açıklamaya yardımcı olmak için ataerkillik kavramını sorgularlar.²⁵

Feministler güvenliğin temel kavramlarına dair—devlet, şiddet, savaş ve barış gibi—toplumsal cinsiyet önyargılarını ortaya koyarken bu konularda yeniden tanımlamaların yapılması gerektiğini de ileri sürerler. Örneğin, realist düşünürlerin insanlık tarihinde devletlerarası ilişkilerin değişmeyen özelliği olarak nitelendirdiği savaş²⁶ kavramını ve bunun barışla ilişkisini tartışırken, feministler geleneksel güvenlik kategorilerinin erkek/savaşçı-asker/koruyucu ve kadın/anne/korunan şeklinde tanımlandığını tespit eder ve bu cinsiyet temelli kavramsallaştırma çerçevesinde, Elshstain'ın da ifade ettiği gibi, geleneksel olarak oluşturulmuş olan toplumsal rollerin pekiştirilmesini eleştirir.²⁷ Tickner, ulusal güvenlik kavramını yeniden inşa ederken siyasetin yapıldığı hiyerarşilerde değişiklikler yapılması ve iktidarda daha çok kadının yer alması gerektiğini savunur. Ancak bunu önerirken Tickner'in amacı güvenliğin eril tanımını dış bir tanımla değiştirmek değildir, aksine toplumsal

Jan Pettman'ın *Worlding Women* (1996) ve Christine Sylvester'in *Feminist Theory and International Relations in a Postmodern Era* (1994) eserleri başta olmak üzere pek çok feminist Uluslararası İlişkiler araştırması güvenlik konularına odaklanmıştır. Yakın dönemdeki çalışmalar için, bkz. Laura Sjoberg ve Jillian Martin, "Feminist Security Theorizing", *International Studies Compendium*, Robert Denemark (der.), Londra, Wiley-Blackwell, 2010; Laura Shepherd, "Feminist Security Studies", *International Studies Compendium*, Robert Denemark (der.), Londra, Wiley-Blackwell, 2010; Laura Sjoberg, "Introduction to Security Studies: Feminist Contributions", *Security Studies*, Cilt 18, No.2, 2009, s.183-213; Laura Sjoberg (der.), *Gender and International Security: Feminist Perspectives*, Londra, Routledge, 2010; Annick Wibben, *Feminist Security Studies: A Narrative Approach*, Londra, Routledge, 2011; Lene Hansen, "The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School", *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt 29, No.2, 2000, s.285-306; Christine Sylvester, "Tensions in Feminist Security Studies", *Security Dialogue*, Cilt 41, No.6, 2010, s.607-14; Megan MacKenzie, "Securitizing Sex?", *International Feminist Journal of Politics*, Cilt 12, No.2, 2010, s.202-221.

24 Uluslararası güvenliğin çeşitli yönlerini toplumsal cinsiyet açısından inceleyen feminist çalışmaların konuları arasında şu başlıkları görmek mümkündür: silahlı çatışma ve kadınların korunması (Judith Gardam ve Hilary Charlesworth, "Protection of Women in Armed Conflict", *Human Rights Quarterly*, Cilt 22, No.1, 2006, s.148-166); barışın korunması ve kadınlar (Dyan Mazurana, Angela Raven-Roberts ve Jane Parpart (der.), *Gender, Conflict, and Peacekeeping*, 2005, Oxford, Rowman and Littlefield, 2005); kadın askerler (Cynthia Enloe, *Does Khaki Become You? The Militarisation of Women's Lives*, Boston, South End Press, 1983; Megan MacKenzie "Securitization and Desecuritization: Female Soldiers and the Reconstruction of Women in Post-Conflict Sierra Leone", *Security Studies*, Cilt 18, No.2, 2009, s.241-261) ve paramiliterler (Sandra McEvoy, "Loyalist Women Paramilitaries in Northern Ireland: Beginning a Feminist Conversation about Conflict Resolution", *Security Studies*, Cilt 18, No.2, 2008, s.262-286); kadın suikast bombacıları (Laura Sjoberg ve Caron Gentry, *Mothers, Monsters, Whores: Women's Violence in Global Politics*, Londra, Zed Books, 2006); bir savaş aracı olarak cinsel şiddet (Claudia Card, "Rape as a Weapon of War", *Hypatia*, Cilt 11, No.4, 1996, s.5-18; Inger Skjelsbæk, "Sexual Violence and War: Mapping Out a Complex Relationship", *European Journal of International Relations*, Cilt 7, No.2, 2001, s.211-237); mültecilerin korunması (Doreen Indra, "Gender: A Key Dimension of the Refugee Experience", *Refuge*, Cilt 6, No.3, 1987, s.3-4); kadınlar ve barış aktivizmi (Judy El-Bushra, "Feminism, Gender, and Women's Peace Activism", *Development and Change*, Cilt 38, No.1, 2007, s.131-147; Alice Cook ve Gwyn Kirk, *Greenham Women Everywhere: Dreams, Ideas, and Actions from the Women's Peace Movement*, Londra, Pluto Press, 1983).

25 Blanchard, "Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory", s.1290.

26 Edward H. Carr, *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Londra, Basingstoke, Macmillan, 1946; Hans Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York, Alfred A. Knopf-McGraw Hill, 1948.

27 Jean B. Elshstain, *Women and War*, New York, Basic Books, 1987.

cinsiyet farklılıklarını yıkmak ve toplumsal *cinsiyetsiz* bir kavram oluşturmaya çalışmaktır.²⁸ Feminist akademisyenler toplumsal cinsiyet adaletinin barışın merkezinde olduğunu iddia ederlerken, tahakküm ve boyun eğdirme ile karakterize edilen siyasi, ekonomik ve ekolojik ilişkilerin bütüncül bir güvenlik anlayışıyla bağdaşmadığını belirtmektedirler. Tamamı dışıl ilkeler olarak aşağılanan empati, arabuluculuk ve hassaslığın, insan davranışının alternatif yöntemlerini oluşturmada önemli bir rol oynayabileceğini önermektedirler. Steans'e göre, vatandaş-savaşçı-yurtsever kimlikten kaymanın ve askeri başarıyla ilgili ödüllendirmenin sorgulanması, ulusal kimliklerin daha az askerileştirilmiş bir tasvirinin geliştirilmesine yardımcı olabilir.²⁹

Bir başka örnek, feminizmin realizmin analiz birimi olarak nitelendirdiği devletleri rasyonel ve üniter aktörler olarak ele almasına getirdiği eleştirilerdir.³⁰ Benzer şekilde, feministler, devleti temel alan kuramların devletlerin güvenliğini ve ulusal çıkarlarını ön plana çıkaran görüşlerini de tartışır. Örneğin, ulusal güvenliğin sağlanmasının askeri güç kapasitesi ile tanımlanmasını eleştiren Enloe, ulusal çıkarın ve ulusal güvenliğin çok boyutlu olduğunu ileri sürmektedir.³¹ Sylvester'a göre "[k]oşullu varlığın tüm ihtimallerini kapsayan tutarlı bir politika yoktur, çünkü güvenlik her zaman kısmidir ve strateji her zaman belirlenemezdir. [...] Güvenlik aslında hem zor hem de sıradandır."³² Tickner'ın da ifade ettiği gibi ulusal çıkar yalnızca güç ile tanımlanamaz. Aksine, günümüz dünyasında nükleer savaş, ekonomik refah ve çevresel bozulmayı da içeren birbirine bağlı bir dizi küresel problemin varlığında güce dayalı sıfır toplamlı çözümlerden ziyade ulusal çıkar iş birliğini gerektirmektedir.³³

Ayrıca feministler, gücün ve askeri yeteneklerin analizinde "yeterli bir güvenlik sağlayıcısı" olarak devletin rolünü de sorgularlar. Özellikle radikal feministler, askeri kapasiteyi devlete dışarıdan gelen tehditler karşısında bir güvence olarak görmekten ziyade, özellikle orduları bireylerin, bilhassa da kadınların güvenliğine tehdit olarak nitelendirirler.³⁴ Dolayısıyla, Pettman'ın da belirttiği gibi güvenliğin siyaset/ordu boyutları incelendiğinde, feministlerin savaşın nedenlerine değil sonuçlarına odaklanmaya meyilli olduğu görülür.³⁵ Sylvester'ın vurguladığı gibi, feministlerin ulusal güvenliği eleştirmeleri tek başına yeterli değildir, aynı zamanda ataerkil bir kavram olarak herhangi bir düzensizliği, tutarsızlığı veya kontrol eksikliğini kabullenemeyen bir güvenlik fikrini de sorgulamaları gerekir.³⁶

Feminist perspektiften bakıldığında, bugünün küreselleşen dünyasında etnik çatışma, yoksulluk, aile içi şiddet ve çevre kirliliği gibi güvensizliğin pek çok formunun bireyleri etkilediği söylenebilir. Her ne kadar tüm bu güvensizlikler uluslararası sistemle ilişkilendirilebiliyor olsa da bunların ortadan kaldırılması hala devletlerin ulusal güvenlik amaçlarının bir parçası haline gelmemiştir. Diğer taraftan, 1980'lerde güvenlik tanımını genişletmeye yönelik yaklaşımlar çerçevesinde güvenlik, siyasi/askeri

28 Marianne H. Marchand, "Different Communities/Different Realities/Different Encounters: A Reply to J. Ann Tickner", *International Studies Quarterly*, Cilt 42, No.1, Mart 1998, s.201.

29 Steans, *Gender and International Relations*, s.42.

30 Ibid., s.63.

31 Cynthia Enloe, *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler*, İstanbul, Çitlembik Yayınları, 2003.

32 Sylvester, *Feminist Theory in International Relations*, s.183.

33 Ann J. Tickner, *A Feminist Voyage Through International Relations*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2014, s.17.

34 Jean Bethke Elshtain ve Sheila Tobias (der.), *Women, Militarism and War: Essays in History, Politics and Social Theory*, Savage, Rowman & Littlefield, 1990, s.92.

35 Jan Jindy Pettman, *Worlding Women*, s.87-106.

36 Sylvester, *Feminist Theory in International Relations*, s.183.

koşullar kadar ekonomik ve çevresel politikalar ile de tanımlanmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında değişen uluslararası güç dengesi ve ortaya çıkan yeni zorluklarla birlikte “insan güvenliği anlayışı” da yeni güvenlik anlayışlarına eklenmiştir. Devletlerin iç faaliyetlerinin de uluslararası toplumun güvenlik kısıtlarıyla yakından ilişkili olduğunu öne süren bu yaklaşım, alternatif bir analitik çerçeve ortaya koymanın yanı sıra insan hakları ve insani gelişmeyi bir araya getirerek devletlerin güvenliğinden ziyade bireylerin güvenliğine odaklanmaktadır. Devlet temelli güvenlik anlayışını tümüyle ortadan kaldırmayı öngörmeyen bu anlayışın daha ziyade onu tamamlayıcı ve daha kapsayıcı hale getirdiği savunulmaktadır.³⁷

Bu gelişmelere paralel olarak, BM bünyesinde alınan iki inisiyatifin yeni milenyumda uluslararası ve ulusal güvenlik tanımlarının feminist eleştiriler ve insan güvenliği yönünde tekrar düşünülmesini sağlayan girişimler olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar 2000 yılında oy birliği ile kabul edilen Karar 1325 ve 2005 yılında Dünya Sonuç Zirvesi Belgesi'nin (*World Summit Outcome Document*) 138. ve 139. paragrafları kapsamında BM Genel Kurulu'nca kabul edilen R2P'dir. Feminist perspektifin dönüşen güvenlik anlayışına katkısını bu gelişmeler özelinde örneklendirmek, güvenliğe ve geleneksel bakış açılarının feminist eleştirilerine daha detaylı bir bakış açısı sağlayacaktır.

Karar 1325 ve Koruma Sorumluluğu

Karar 1325'e ve R2P'ye dair feminist eleştirilerin³⁸ “Kadınlar, Barış ve Güvenlik” (*Women, Peace and Security*, WPS) gündemine paralel geliştiğini söylemek mümkündür. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1990'lardaki iç savaşlar sonrasında sivil toplumun artan baskısının bir sonucu olarak 2000-2015 yılları arasında “Kadınlar, Barış ve Güvenlik” konulu sekiz karar almıştır ve bu kararlar WPS gündemini oluşturmuşlardır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek ile çatışma önleme ve çatışma sonrası yeniden yapılandırma döngüsünde kadınların şiddetten korunmasını ve barış süreçlerine

37 Bkz. Nicholas Thomas ve William T. Tow, “The Utility of Human Security: Sovereignty and Humanitarian Intervention,” *Security Dialogue*, Cilt 33, No.2, 2002, s.189-190; Mary Kaldor, *Human Security: Reflections on Globalization and Intervention*, Cambridge, Polity, 2008, s.182. Inge Kaul insan güvenliğine dair iki temel unsuru sağ kalm ve sürdürülebilirlik olarak tanımlamaktadır. Buna göre ilk unsur, bireylerin temel ihtiyaçlarını/geçimlerini ve dolayısıyla güvenliklerini sağlayabilir olmaları iken, ikincisi insanların yaşam koşullarına dair yersiz derecede tahmin edilemezlik ve radikal değişiklikten korunması anlamına gelmektedir. Bkz. Inge Kaul, “Peace Needs No Weapons: From Military Security to Human Security,” *The Ecumenical Review*, Cilt 47, No.3, 1995, s.315. 2003 yılında İnsan Güvenliği Komisyonu, insan güvenliğini hayatın özünü içeren temel özgürlüklerin korunması olarak nitelendirmiştir. Bkz. Commission on Human Security, *Human Security Now*, New York, 2003, s.4.

38 Koruma sorumluluğuna dair feminist çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır. Örnekler için bkz. Bond ve Sherret, *New Voices, New Perspectives – A Sight for Sore Eyes*; Jennifer Bond ve Laurel Sherret, “Mapping Gender and the Responsibility to Protect: Seeking Intersections, Finding Parallels,” *Global Responsibility to Protect*, Cilt 4, 2012, s.133-153; Hilary Charlesworth, “Feminist Reflections on the Responsibility to Protect,” *Global Responsibility to Protect*, Cilt 2, 2010; Sara E. Davies, vd., “Bridging the Gap: Early warning, gender and the responsibility to protect,” *Cooperation and Conflict*, Cilt 50, No.2, 2015, s.228-249; Sarah Hewitt, “Overcoming the Gender Gap: The Possibilities of Alignment between the Responsibility to Protect and the Women, Peace and Security Agenda,” *Global Responsibility to Protect*, Cilt 8, 2016, s.3-28; Marilou McPhedran, vd., “R2P Missing Women—Canada's Responsibility to Perceive,” *International Women's Rights Project*, 2005, http://iwrp.org/new/wp-content/uploads/2010/06/R2P_mcphedran.pdf, (Erişim Tarihi 18 Temmuz 2017); Timea Spitka, “Drawing the Red Lines: Gender and Responsibility to Protect in BiH and Israel/Palestine,” *The Responsibility to Protect at 10, Brandeis University*, 2016, <https://www.brandeis.edu/ethics/pdfs/internationaljustice/r2p/march%202015%20papers/r2p-spitka.pdf>, (Erişim Tarihi 13 Nisan 2017); Eli Stamnes, “The Responsibility to Protect: Integrating gender perspectives into policies and practices,” *NUPI Report*, Responsibility to Protect 8, Norwegian Institute of International Affairs, 2010, s.1-32. Ayrıca, R2P'nin Türkçe yazında ilk feminist eleştirel incelemesi için bkz. Pınar Gözen Ercan, “Onuncu Yılından Ardından “Koruma Sorumluluğu'nun Kavramsal Gelişimine Feminist bir Eleştiri”, *Alternatif Politika*, Cilt 9, No.3, 2017, s.385-408.

katılımını sağlamak için yapılan çalışmaların temel prensiplerini belirleyen bu kararlar sırasıyla 1325 (2000), 1820 (2009), 1888 (2009), 1889 (2010), 1960 (2011), 2106 (2013), 2122 (2013) ve 2242 (2015) sayılı kararlardır.³⁹

WPS gündeminin başlıca ve en kapsamlı kararı olan Karar 1325, kadınların haklarının savunulması ve uluslararası süreçlerde rollerinin sorgulanması açısından bir mihenk taşı olarak nitelendirilmekte, R2P de mevcut statükoyu sorgulaması ve çatışmalara nasıl yaklaşılması gerektiğine dair yeni bir perspektif ortaya koyması itibarıyla WPS gündemine paralel bir yaklaşım göstermektedir. Ne var ki, koruma sorumluluğunun kavramsallaştırılması ve geliştirilmesi süreçlerinde WPS ve R2P gündemleri birbirleriyle pek ilişkilendirilmemiştir. Bu nedenle, Bond ve Sherret'in da dikkat çektiği üzere, her ne kadar R2P şiddetin kadınları ve erkekleri farklı şekilde etkilediğine dair artan bir farkındalıkla ortaya çıkmış da olsa WPS gündemi içerisinde yer alan barış ve güvenliğin toplumsal cinsiyete dayalı doğasını inceleyen çalışmalardan yeterince feyz almamıştır.⁴⁰ R2P'nin feminist eleştirilerinin irdelenmesine geçmeden önce, kavramın genel çerçevesinden, Karar 1325 ile ilişkisinden ve nasıl bir uluslararası konjunktürde ortaya çıktığından kısaca bahsetmekte fayda vardır.

Karar 1325, kadınların ve kız çocuklarının cinsel şiddetten ve diğer şiddet türlerinden korunmasına dair özel bir vurgu içermesinin yanı sıra kadınların ulusal, bölgesel ya da uluslararası kurum ve mekanizmaların farklı karar alma süreç ve mercilerinde temsilinin artırılması; çatışma, barış ve güvenlik süreçlerinde rollerinin ve katkılarının geliştirilmesi gibi ihtiyaçları⁴¹ da vurgulaması itibarıyla kadınların kurban/mağdur olarak görüldüğü tek yönlü anlayışların aşılmasını amaçlamıştır. Dolayısıyla, içeriği ve farklı vurguları nedeniyle bu karar kadınların barış ve güvenlik süreç ve söylemlerinin bir parçası haline getirilmesi gerekliliğine dair genel kanının⁴² ve dönüşen güvenlik anlayışının bir delili olarak görülmektedir. R2P ise Karar 1325'in oy birliği ile kabulünün ardından BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 1999'da ve 2000'de insani müdahale doktrinin etki ve meşruiyetini sorgulaması üzerine kurulan Müdahale ve Devlet Egemenliği üzerine Uluslararası Komisyon'un (*International Commission on Intervention and State Sovereignty*, ICISS) Aralık 2001'de yayınladığı raporunda kavramsallaştırılmıştır. R2P, teröre karşı ilan edilen savaşın hemen sonrasında kamuoyuna sunulmuş olması ve bünyesinde "son çare" olarak da olsa insani müdahale unsurunu hala barındırıyor olması itibarıyla başta kuşkuyla yaklaşılan bir anlayış olmuştur. Bu nedenle, WPS akademisyenlerinin ve uygulayıcılarının bazıları R2P'ye özellikle insani mazeretlere dayalı kuvvet kullanımı yönü itibarıyla çekinceyle yaklaşmışlardır.⁴³

BM'deki tartışma sürecinde devletlerden gelen eleştiriler çerçevesinde kapsamı daraltılan ve 2005'te BM Genel Kurulu'nda oy birliğiyle kabul edilen R2P, mevcut kurgulanışıyla esas olarak toplumların dört büyük suçtan korunmasını amaçlayan bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, devletler kendi toprakları üzerinde, egemenliklerinin bir parçası olarak, halklarını soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlik suçlarından korumakla yükümlüdürler.⁴⁴ Bir devlet bu sorumluluğunu yerine getiremediğinde ya da getirmek istemediğinde söz konusu halkın korunması

39 Women's International League for Peace and Freedom, "The Resolutions", *Why Women, Peace and Security*, 2018, <http://www.peacewomen.org/why-WPS/solutions/resolutions> (Erişim Tarihi 06 Mart 2018).

40 Bond ve Sherret, "Mapping Gender and the Responsibility to Protect", s.133, 141.

41 BMGK, Karar 1325 (2000), s.2-3.

42 Bond ve Sherret, "Mapping Gender and the Responsibility to Protect", s.138

43 Charlesworth, "Feminist Reflections on the Responsibility to Protect", s. 239-240; Davies *et.al.*, "Bridging the gap", s.229.

44 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, "Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005", 60/1. 2005 World Summit Outcome, A/Res/60/1, para. 138.

sorumluluğu (başta BM olmak üzere) uluslararası topluma düşer. Egemen sorumluluk ve uluslararası sorumluluk çerçevesinde bireylerin toplum seviyesinde korunmasını temel alan R2P'nin kapsamını tanımlayan suçlar çerçevesinde kadınlara yönelik şiddet türlerinin de ele alınması ve devlet odaklı olmayan alternatif bir güvenlik perspektifi⁴⁵ sunması itibariyle WPS gündemine ve Karar 1325'e uygun bir yaklaşım sergilediğini söylemek mümkündür. R2P'nin vahşet suçlarının önlenmesini amaçlaması, "koşullu ve sınırlı bir devlet egemenliği" anlayışı ortaya koyması ve askeri olmayan müdahale türlerine yaptığı vurgular itibariyle güvenlik perspektifinden feminizmle uyumlu olduğunu belirten Charlesworth, ayrıca kavramın genel tasarımının eril akıl yürütme biçimlerinin etkisinde kalmış olması nedeniyle feminist eleştirilere açık olduğuna da dikkat çeker.⁴⁶

Geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramlarının savaş ve barış konularına yaklaşımlarında olduğu gibi R2P içerisinde de toplumsal cinsiyet kalıplarının egemen olduğunu gözlemlemek mümkündür. Dolayısıyla Karar 1325'teki yaklaşımın aksine ne ICISS'in raporunda ne de R2P'nin BM bünyesindeki tartışmalarında kadınların çatışma, barış ve çözümleme süreçlerinde oynayabileceği farklı rollere odaklanılmaktadır.⁴⁷ Bu nedenle, prensibe getirilen feminist eleştirilerin ortak noktası Uluslararası İlişkiler'e egemen eril bakış açısının koruma sorumluluğunda da görüldüğüdür. Buna göre R2P çerçevesinde kadınlara "mağdur" olarak yaklaşılmakta ve kadınların barış ve çatışma süreçlerinde oynadıkları rol tek yönlü olarak ele alınmaktadır. Böylesi bir yaklaşım Uluslararası İlişkiler'de egemen geleneksel yaklaşımların çatışma ve koruma bağlamındaki ikiliklerine dayanmaktadır. Bond ve Sherret'a göre eril bakış açısından kaynaklanan bu ikililerde;

[K]ahramanlar ve kötü adamlar; savaşçılar ve siviller; kurtaranlar ve kurtarılanlar vardır. Bu modelde kurbanlar, kendi hayatları üzerinde herhangi bir özerkliği olmayan, kurtarılan ya da saldırıya uğrayan pasif avlardır. Toplumsal cinsiyetin sosyal olarak inşa edilmiş boyutları bu yaklaşımlar çerçevesinde çizildiğinde kurban rolünde her zaman için kadın, saldırgan ve kurtarıcı rollerinde ise her zaman erkek vardır.⁴⁸

Bu ikilikler içerisinde kadının öncelikle mağdur olarak görüldüğü R2P için "kadınlar nerede?"⁴⁹ sorusu feminist eleştirilerin temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevede feminist yazarların ulaştığı ortak sonuç, sadece "mağdur" olarak görülmektense, kadınların vahşet suçları ve çatışmalarda ne tür roller oynadığının sorgulanması, barış ve çatışma süreçlerine nasıl dâhil olduklarının irdelenmesi gerektiğidir. Ayrıca, Bond ve Sherret, kadınlar, barış ve güvenlik çalışmaları ile R2P arasındaki bağlantı kopukluğunun "yalnızca tutarsız ve yoksun bir koruma sorumluluğu çerçevesi oluşturulmasını değil, aynı zamanda cinsiyet kalıplarını yıkmaya ve çatışmaları tehlikeli derecede basite indirgeyen ikili yaklaşımları yıkmaya yönünde sağlanan ilerlemeyi de geriletme riskini taşımakta" olduğunu vurgularlar.⁵⁰

Her ne kadar güvenlik anlayışında bir dönüşümden söz edebiliyor olsak da R2P gibi insan güvenliğini odak alan, devlet egemenliğini sınırsız görmektense ona halkını koruma sorumluluğunu

45 Bond ve Sherret, *New Voices, New Perspectives*, s.133.

46 Charlesworth, "Feminist Reflections on the Responsibility to Protect", s.239-240.

47 McPhedran *et.al.*, *R2P Missing Women—Canada's Responsibility to Perceive*; Stamnes, "The Responsibility to Protect"; Bond ve Sherret, "Mapping Gender and the Responsibility to Protect".

48 Bond ve Sherret, *New Voices, New Perspectives*, s.134.

49 Cynthia Enloe'nun yanı sıra Ann Tickner, Sandra Harding, Christine Sylvester gibi isimler erkek egemen dış politika ve uluslararası ilişkilerde kadınların nerede olduklarını sorgulamış ve feminist Uluslararası İlişkiler yaklaşımının gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Bkz. Tür ve Aydın Koyuncu, "Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı", s.5.

50 Bond ve Sherret, *New Voices, New Perspectives*, s.153.

yükleyen ve uluslararası korumayı gereklilik olarak tanımlayan bir anlayışta bile “norm-olarak erkek” yaklaşımının ağır bastığını görmek mümkündür. Bu nedenle, feminist güvenlik perspektifinden bakıldığında WPS gündeminin ve Karar 1325’in R2P üzerindeki etkisinin oldukça kısıtlı kaldığını söylemek mümkündür.

Dönüşen güvenlik anlayışı çerçevesinde feminist yaklaşımların en temel katkılarından biri sadece R2P gibi kavramsal değişimleri değil, Karar 1325 gibi mihenk taşı olarak nitelendirilen ve devletlerin pratiğine yansımaları gereken gelişmeleri de sorgulamalarıdır. Örneğin Harrington, Karar 1325’in Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni güvenlik gerçekliklerini dönüştürmektense bunlarla başa çıkmayı sağlayacak bir araç oluşturduğunu iddia etmektedir.⁵¹ Pratt ve Richter-Devroe’nun *International Journal of Feminist Politics*’in “BMGK Karar 1325’in Eleştirel İncelemesi” başlıklı özel sayısının girişinde özetlediği üzere, “Karar 1325’in diğer çatışma türlerinden silahlı çatışmaya özellikle odaklanmasının, kadınların aracılığı önünde engel teşkil eden yapısal faktörlerin tartışılmasını marjinalleştirdiğini ve hatta kadınlara karşı şiddetin katı anlamda bir ‘savaş aracı’ olarak görülmesini problemli kıldığı” görülmektedir. Bazıları ise Karar’da kadınların temsiline dair sorunlara değinirken, Farr ve Owen, Karar’ın seçici uygulamalarını eleştirmektedir. Daha genel bir diğer eleştiri içerisinde de Karar 1325’in ve WPS gündeminin gerçekten daha kapsayıcı ve toplumsal cinsiyet yönünden hassas bir küresel yönetime doğru bir dönüşüm olup olmadığı sorgulanmaktadır.⁵² Dolayısıyla R2P ve Karar 1325 özelinde, feministlerin ortak eleştirisinin bu gelişmelerin “pratikte çok az şeyi değiştiren retorikten ibaret olduğu”⁵³ görülmektedir.

Sonuç

Uluslararası İlişkiler disiplininde feminist güvenlik çalışmalarının, “liberal, ampirik, değiştirilmiş bakış açısı ve nitelikli post-modern perspektifler de dahil olmak üzere birçok feminizmin arasındaki çapraz ideolojik, trans-epistemolojik, çok sesli, etkileşimli tartışmadan” ortaya çıktığını söylemek mümkündür.⁵⁴ Kendi içlerindeki tüm ontolojik ve epistemolojik farklılıklara rağmen feministlerin ortaya koyduğu sorgulamalar ışığında Uluslararası İlişkiler içerisinde güvenliğe dair ne denli bir dönüşümün gerçekleşmekte olduğunu irdelemek ve dönüşüm yönünde alternatifler geliştirmek mümkün olmuştur.

Genel olarak feminist güvenlik çalışmaları toplumsal cinsiyet ekseninde güvenliğin ne anlama geldiğine dair normatif bir “düzeltme” sunarlar. Feminist güvenlik yaklaşımı cinsiyetçi güvensizliğin felsefi, akademik ve siyasi temellerini sorgular ve alternatif bir güvenlik görüşü ortaya koyar. Var olan kuramlara bir eleştiri olarak ortaya çıkan feminist kuram, geleneksel güvenliğin günümüz dünyasına en iyi uyacak şekilde askeri güvenlik temeline oturtulduğunu söyler. Ayrıca, feministler, realizmin milliyetçiliği ve vatandaşlığı askeri ve eril özelliklerle ilişkilendirdiğini ileri sürerler. Feministlere göre dünya, ulus-devletler arasındaki siyasi çatışmalar ile tanımlanan bir sistemden uzaklaşmaktadır ve yerel çevresel düzensizlikler tarafından daha fazla tehdit edilen başka bir sisteme doğru ilerlemektedir.

51 Carol Harrington, “Resolution 1325 and Post-Cold War Feminist Politics, *International Feminist Journal of Politics*, Cilt 13, No.4, 2011, s.557-575.

52 Nicola Pratt ve Sophie Richter-Devroe, “Critically Examining UNSCR 1325 on Women, Peace and Security”, *International Feminist Journal of Politics*, Cilt 13, No.4, 2011, s.499.

53 Pratt ve Richter-Devroe, “Critically Examining UNSCR 1325 on Women, Peace and Security”, s.499.

54 Blanchard, “Gender, International Relations”, s.1295.

Bu ortamda ulusal güvenliğin önceki tanımları işlevsiz hale gelmektedir.⁵⁵

Feministler, güvenlik kavramının anlamını “güvenlik politikaları ile kimin güvenliği sağlanmaktadır?” sorusu üzerinden sorgularlar. Pek çok Uluslararası İlişkiler feministi güvenliği geniş, çok boyutlu ve çok kademeli bir şekilde—fiziksel, yapısal ve çevresel her türlü şiddetin azalması olarak—tanımlar.⁵⁶ Bütüncül bir güvenlik “yanılgısı”nın karşıtı olarak feministler her uluslararası olayı/ihtimali açıklayabilecek bir güvenlik politikasının varlığına karşı çıkarlar.

Ulusal güvenliğe yönelik feminist bakış açıları bizi realizmin devletçi temsillerinin ötesine taşımaktadır. Bu bakış, realist ulusal güvenlik anlayışının evrensel olarak kabul edilen ataerkil söylem tarafından inşa edildiğini de görmemize yardımcı olur. Öte yandan, kadınların güvenlik tanımları çok katmanlı ve çok yönlüdür. Feminist kuram her tür şiddetin birbiriyle ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Genel olarak feminist yaklaşımlar küresel güvenliğin yerel meselelerle ilişkili olduğunu, dolayısıyla da kapsamlı güvenliğin başarısının toplumun her düzeyindeki kadınların ve erkeklerin eylemine bağlı olduğunu ileri sürerler. Feministlere göre barış, ekonomik adalet ve ekolojik sürdürülebilirlik ancak toplumsal cinsiyet hiyerarşilerine karşı çıkılmasıyla başarılabilir.

Feministler baskın kuramların erkeklerin dünyadaki deneyimlerini temsil etmeye eğilimli olduklarını ve tarihsel olarak “eril” biçimde düşünülen ve kadınlık ile ilişkili özelliklerin ve değerlerin küçümsendiği bir dizi varsayım üzerinde durduklarını ileri sürerler.⁵⁷ Feminizmin temel varsayımına göre uluslararası siyaset, “erkeklerin dünyası”nda “cinsiyetçi bir eylem” olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede dış dünyada anarşi ile tehlikenin, içeride ise güvenlik ve emniyetin sınırlarını sorgulayan feministler, devlet merkezli ya da yapısal analizlerin güvensizliğin analiz seviyeleri arasındaki ilişkiyi yok saydığına inanırlar. R2P örneğinde de görüldüğü üzere, insanı ve toplumu odağına yerleştiren güvenlik anlayışlarında bile eril düşünce biçimlerinin hâkim kaldığını gözlemlemek mümkündür. Özetle, hızla değişen dünyada, uluslararası sistemde daha kapsayıcı bir güvenliğe ulaşabilmek için feminist seslerin duyulması gerekmektedir. Feminist bir bakış açısı, egemenlik ve boyun eğme gibi toplumsal cinsiyet ilişkileri ortadan kaldırılıncaya kadar güvenliğin gerçekten sağlanamayacağını savunmaktadır. Cinsiyetsiz bir bakış açısı kadınların ve erkeklerin daha güvenli ve daha adil bir dünyada eşit olarak var olabilecekleri bir gelecek için daha kapsamlı bir düşünce tarzı sunabilir.

55 Laura Stancic, “Discovering Elephants and Feminist Theory of International Relations”, *Global Society*, Cilt 12, No.1, 1998, s.131.

56 V. Spike Peterson ve Anne Sisson Runyan, *Global Gender Issues*, s.10.

57 Kathleen R. McNamara, “Whose Security? Feminism and International Relations”, *Journal of International Affairs*, Cilt 46, No.2, Kış 1993, s.547-553.